

LITERATŪRA

1. Ustinaviciene R, Obelenis V, Ereminas D. Occupational health problems in modern work environment. *Medicina (Kaunas)*. 2004;40(9):897-904.
2. Marshall SJ, Gorely T, Biddle SJ. A descriptive epidemiology of screen-based media use in youth: a review and critique. *J Adolesc*. 2006 Jun;29(3):333-49. Epub 2005 Oct 21.
3. Straker L., Harris C., Zandvliet D. Scarring a generation of school children. Through poor introduction of information Technology in schools. [žiūrėta 2008 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://cehd.umn.edu/kls/ecee/pdfs/IEA2000ITK.pdf>
4. Gilmartin B. Myopia: precedents for research in the twenty-first century. *Review. Clin Experiment Ophthalmol*. 2004 Jun;32(3):305-24.
5. Fan DS, Lam DS, Lam RF, Lau JT, Chong KS, Cheung EY, Lai RY, Che SJ. Prevalence, incidence, and progression of myopia of school children in Hong Kong. *Invest Ophthalmol Vis Sci*. 2004 Apr;45(4):1071-5.
6. Aro H., Paronen O., Aro S. Psychosomatic symptoms among 14-16 year old Finnish adolescents. *Soc Psychiatry* 1987; 22:171-6.
7. Strasburger V. Children, adolescents, and the media. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, Volume 34, Issue 2, Pages 54-113.
8. Lietuvos sveikatos informacijos centras. Statistiniai duomenys [žiūrėta 2008 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lsic.lt/>
9. Haugland S, Wold B, Stevenson J, Aaroe LE, Woynarowska B. Subjective health complaints in adolescence. A cross-national comparison of prevalence and dimensionality. *Eur J Public Health*. 2001 Mar;11(1):4-10.

5. URBANIZACIJA IR ASBESTO POVEIKIO PREVENCIJA LIETUVOJE

Gražina Smolianskienė, Danutė Adamonienė,
Liuda Bakienė

PROBLEMOS AKTUALUMAS

1976 m. asbestas įrašytas į Tarptautinio vėžio tyrimo centro kancerogeninių veiksnių sąrašą kaip vėžį sukelti medžiaga. Visos asbesto atmainos priskiriamos kancerogeninių veiksnių I grupei, kadangi jų kancerogeniškumas žmogui yra įrodytas. Dažniausiai asbesto sukeltos ligos – plaučių bei krūtinplėvės asbestozė, krūtinplėvės bei pilvaplėvės mezotelioma, gerklų, plaučių, skrandžio, storosios žarnos, inkstų vėžys. Pramoninėse šalyse dėl profesinio poveikio asbestu registruojama apie 4–7 % vyrų plaučio vėžio atvejų ir 80–90 % pleuros mezotelios. Dėl ilgo laikotarpio nuo asbesto poveikio iki ligos (20–40 metų) padidėjusi rizika išlieka dešimtmečiais. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, asbesto poveikio prevencijos aktualumas išaugo. 2005 m. asbestas ir jo turinčių medžiagų naudojimas buvo uždraustas. Ekspertai pripažįsta, kad daugelyje ES valstybių ir ypač naujosiose šalyse narėse trūksta specifinių žinių ir bendro supratimo apie asbestą ir jo keliamą pavojų sveikatai.

SITUACIJA LIETUVOJE

Lietuvoje asbestas darbe praeityje buvo plačiai naudojamas. 1999 metais Higienos institutas inicijavo pirmuosius asbesto koncentracijos ore matavimus Lietuvoje. Iki

šiol Higienos instituto Cheminių veiksnių laboratorija yra vienintelė laboratorija, kurioje asbestas identifikuojamas ir atliekami jo tyrimai aplinkos ore bei plaučių audinyje. 1999–2000 m. pagal Europos sąjungos INCO-Copernicus programą, panaudojus CAREX metodiką, Higienos instituto mokslininkai nustatė kancerogeniškumą medžiagomis, įskaitant asbestą, veikiančių darbuotojų skaičių Lietuvoje. 2001 m. asbestas kaip kenksmingas veiksnys darbe buvo įteisintas ir Lietuvoje. 2003–2005 metais Institute, bendradarbiaujant su Vilniaus universiteto Onkologijos institutu, Valstybinių patologijos centru ir Suomijos nacionaliniu darbo medicinos institutu, atliktas mokslo tiriamasis darbas „Retrospektyvus Asbesto poveikio darbe įvertinimas tarp plaučių vėžių ir pleuros mezotelioma sergančių ligoninių“, kurio metu nustatyta, kad 3,4 procentai vyrų plaučio vėžio atvejų Lietuvoje atsiranda dėl asbesto poveikio praeityje. 2006 m. Europos asbesto kampanijos metu Valstybinė darbo inspekcija atliko tikslinius tikrinimus įmonėse, kurių darbuotojai yra ar gali būti veikiami dulkių, kylančių iš asbesto ar iš asbesto turinčių medžiagų, atliekant statinių, turinčių konstrukcijose asbesto, griovimo, jų konstrukcijų ar asbesto šalinimo darbus. 2007–2008 metais, vykdant tarptautinį projektą „Tyrimo duomenų surinkimo modernizavimas ir statistinių biomedicininų metodų panaudojimas asbesto ir sunkiųjų metalų tyrimams“, finansuojamą Lietuvos Valstybinio mokslo ir studijų fondo, Higienos institute, bendradarbiaujant kartu su partneriais Ukrainoje, buvo suformuota asbesto laboratorinių tyrimų bazė. 2007 m. vykdant Leonardo da Vinči tarptautinį projektą „Saugus darbas su asbestu“, Higienos instituto specialistai susipažino su tarptautine mokymų praktika ir perėmė gerą patirtį Europos Sąjungos šalyse.

Lietuvos Respublikos keturioliktosios Vyriausybės 2006–2008 metų programoje pirmą kartą sveikatos apsaugos politikos srityje buvo iškeltas uždavinys – užtikrinti sveikatai pavojingo asbesto medžiagų poveikio gyventojų sveikatai stebėjimą. 2008 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Asbesto šalinimo programą, kurioje suplanuotos įgyvendinimo priemonės 2008–2013 metų laikotarpiu. Įvairios institucijos sieks pagerinti aplinkos būklę bei užtikrinti sveikesnę aplinką. Deja, 2009 m. dėl sunkmečio didžioji dalis programos įgyvendinimo priemonių perkeltos į 2011 metus.

PAGRINDINIAI 2009 METŲ DARBAI

2009 m. vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą Asbesto šalinimo programos įgyvendinimo priemonių planą, parengti ir patvirtinti šie teisės aktai:

- Asbesto sukeltų profesinių ligų nustatymo kriterijų aprašas, 2009 m. spalio 29 d. patvirtintas LR Sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. V-888 (Žin., 2009, Nr. 131-5708);
- LR Sveikatos apsaugos ministro 2009 m. kovo 13 d. įsakymas Nr. V-178 " Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės 31 d. įsakymo Nr. 301 „Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos

priežiūros įstaigose“ pakeitimo“ (Žin., 2009, Nr. 39-1480).

2009 m. Higienos institutas, vykdamas išorinės ir darbo aplinkos užterštumo asbestu stebėseną kaip koordinuojanti institucija, gavo informaciją apie surinktas paraiškas iš 44 savivaldybių. Viso surinkta 12 paraiškų: septynias jų pateikė fiziniai asmenys, penkias - įmonės (vaikų lopšeliai-darželiai, slaugos namai ir biblioteka). Paraiškas pateikė Kauno (6), Panevėžio (3), Klaipėdos (2) ir Vilniaus (1) apskričių savivaldybės. 16 savivaldybių (Varėnos r., Jonavos r., Prienų r., Palangos m., Šakių r., Rokiškio r., Akmenės r., Radvilškio r., Tauragės r., Šilalės r., Telšių r., Utenos r., Ignalinos r., Molėtų r., Šalčininkų r., Vilniaus r.) informacijos apie išorinės ir darbo aplinkos užterštumo asbestu stebėsenos vykdymą nepateikė. Valstybinė darbo inspekcija informacijos apie asbesto, esančio darbo aplinkoje, keliamą pavojų darbuotojų sveikatai, iš savivaldybių, fizinių ar juridinių asmenų, kuriems kilo įtarimų apie užterštumą asbestu, 2009 m. negavo. Higienos institutui Valstybinė darbo inspekcija pateikė įmonių, kurios 2009 m. vykdė su asbestu susijusią veiklą, sąrašą. Valstybinės darbo inspekcijos pateikti pranešimai bei įmonių patikrinimo duomenys rodo, kad 23 įmonės vykdė veiklą su asbestu.

Vykdamas stebėseną, objektai atrenkami pagal šiuos prioritetus:

- trapios asbesto turinčios medžiagos;
- objektai, kuriuose anksčiau buvo vykdomi asbesto šalinimo darbai;
- gyvenamosios vietos netoli pastovių taršos šaltinių asbestu (specialiosios atliekų surinkimo ir statybinių atliekų perdirbimo aikštelės);

- visuomeninės paskirties objektai, kuriuose dideli žmonių sambūriai didesnės rizikos regionuose, atrinkti pagal inventorizacijos duomenis savivaldybėse.

2009 m. Higienos instituto duomenimis Cheminių veiksnių tyrimo laboratorijoje buvo atliktas 71 aplinkos taršos asbestu tyrimas. Darbo aplinkoje atlikti 52 matavimai, o gyvenamojoje aplinkoje – 19. Darbo aplinkoje, ardant izoliacines medžiagas, turinčias asbesto, buvo nustatytas tik vienas atvejis, kai asbesto koncentracija ore 1,5 karto viršijo nustatytą ribinį dydį – 0,1 plaušelio viename kubiniame centimetre (pl./cm³). Svarbu, kad šiuo atveju rizika aplinkai ir darbuotojams buvo išaiškinta laiku, darbai buvo vykdomi uždaroje zonoje ir naudojamos tinkamos asmeninės apsaugos priemonės. Asbestas buvo identifiкуotas ir gyvenamosiose patalpose – po grindimis. Kilus asbesto pavojui, patys gyventojai sustabdė remonto darbus, panaudojo tinkamą kvėpavimo takų apsaugą, išvežė pavojingas atliekas, išvalė patalpas. Susirūpinimą kelia tai, kad techninėje pastato dokumentacijoje nebuvo nurodyta jokių duomenų apie grindų medinių konstrukcijų impregnavimo medžiagą.

APIBENDRINIMAS

Lietuvoje asbesto problema yra praeities palikimas. Dabar svarbiausia įvertinti pavojingo žmogaus sveikatai asbesto poveikį ir užtikrinti saugią aplinką sau bei savo artimiesiems.

2009 m. rezultatai rodo, kad teisinė bazė pakankama vykdyti efektyvią asbesto poveikio prevenciją, tačiau aplinkos taršos asbestu laboratorinių tyrimų atliekama permažai Lietuvoje.